

ר"ף ורא"ה מסכת עבודה זרה פרק ג - כל הצלמים [דף יז עמוד ב]
כל הצלמים אסורין מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה דברי רבי מאיר
והכמים אומרים אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור
רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שיש בידו כל דבר:

גמ'

אמר רבי יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו
אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בעומדין על פתח מדינה:
אמר רבה מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים דברי הכל אסורין דלפליחנהו עבדי להו:

מתני'

המוצא כלים ועליהן צורת חמה וצורת לבנה וצורת דרקון יוליכם לים המלח
רשב"ג אומר על המכובדין אסורין ועל המבוזין מותרים:

...

גמ'

...

תנן התם

דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בעלייתו בטבלא ובכותל שבהן מראה ההדיוטות ואומר להם הכזה
ראיתם או כזה

ומי שרי והא כתיב לא תעשון אתי לא תעשו כדמות שמישי המשמשין לפני במרום
כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות

להתלמד שאני דכתיב לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות
תניא אידיך לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמישי המשמשין לפני במרום
כגון חיות ואופנים שרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת
פירוש: כדמות שנראין במראה הנבואה (פירוש הרא"ה)

תניא כל הפרצופות פירוש: דמות של בעלי חיים מותרים פירוש: לעשותן חוץ מפרצוף אדם
אמר רב הונא בריה דרב יהושע מפרקיה דאביי שמייע לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי
פירוש: לפי שנראה כן במראה הנבואה כדמות מראה אדם,

אבל אין למלאכים והם חיות הקדש דמות כלל, אף לעילה העילות יתברך ויתעלה.

תנו רבנן לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם חצר תבנית עזרה שלחן תבנית שלחן מנורה
תבנית מנורה אבל עושה של חמשה ושל ששה ושל שמנה ושל שבעה לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות
ובגמרא אמרין בהדיא דכל היכא שאחרים עשאוהו מותר כל היכא דליכא משום חשדא שלא יחשדוהו שיהא עובד,
ומשום הכי שרינן כשאחרים עשו לו כדמות שמישים עליונים או צורות אדם דוקא עשויים לנוי ואינו משתמש בהם, אבל
כל זמן שהא משתמש בהם אסור, והוא הדין לצורת בית המקדש וכליו. דהשתא עשייתן אסור כל שכן שתשמישן
[אסור].

ובגמרא אמרין דכל זמן שמחסר בהם מצורתן כלל או שמשנה בהם כלל שרי, וכן לעשותן של פרקים, ומסתבר
כשאינו מחובר חיבור יפה.

ת"ר טבעת שחותמה בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה:

ר"ן על הרי"ף מסכת עבודה זרה דף יח עמוד ב

תנן התם.

לא אוכל לפרש דינין הללו יפה א"כ אכתוב כל סוגיית הגמרא וזו היא הצעתה

...

כך היא הצעה של שמועה.

ואיכא למידק בה טובא

דמעיקרא אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן וכו'
ומקשינן עלה ומשני אמר אביי לא אסרה תורה אלא לארבעה הפנים בהדי הדדי
ומקשינן תו עלה ומשני אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון
וקא נאדי אביי מענין לענין ולא קאמר אלא אמר אביי

לפיכך נראה דכולהו הני מימרי דאביי איתנהו ואביי לאו אהני אמרינהו אלא דגמרא מייתי מימריה דאביי לפרוקיה

מאי דקשיא ליה

והכי פירושה אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן כדתייא וכו'

והוה ס"ל לתלמודא הכא דאביי ס"ל דכל שאר שמשין שרו לגמרי עד דמקשי מברייא דתניא לא תעשון אתי לא
תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום והשתא ודאי חזינן שאביי כשאמר מימרא זו לא נתכוין למה שהיו סבורין
מתחלה אלא לומר דלא אסרה תורה במדור התחתון ולהלן לקיימן אפילו כשנעשו ע"י אחרים אלא שמשין שאפשר
לעשות כמותן בית תבנית היכל וכו' דהני כיון דלתשמיש עבידי ודאי כדרך תשמישן אסרה אותן תורה ואפי'

בשאחרים עשו לו

וכן דעת הרשב"א ז"ל בזה

אבל שמשין שבמדור התחתון כגון חמה ולבנה כיון שאין עשויין לתשמיש לא אסרה תורה אלא עשייתן אבל קיומן

מותר כשאחרים עשו לו . . .

ומדברי הרב אלפסי ז"ל לא נתברר מזה כלל

וכן הרמב"ם ז"ל לא הזכיר היתר בצורת חמה ולבנה בשאחרים עשו לו

ונראה לי שהם סבורים דכיון דקושטא דמלתא היא דלהבין ולהורות שרי ומעתה לית לן למימר בדרבנן גמליאל

דאחרים עשו לו ומדחיין הנהו אוקמתא דאחרים עשו לו ודפרקים ולפיכך לא הזכיר הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו

ובודאי שזו שיטה נכונה היא אלא דאי הכי מדחיא לגמרי ההוא דאמר אביי דלא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר

לעשות כמותן ודאמרי' נמי דלא אסרה תורה אלא שבמדור העליון

ואינו נראה מדלא אמרי' בגמרא אלא . . .

רא"ש מסכת עבודה זרה פרק ג

סימן א

כל הצלמין אסורין מפני שהן נעבדים פעם אחת בשנה דברי ר"מ
וחכמים אומרים אין אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור:
רשב"ג אומר אף כל שיש בידו כל דבר:

גמ'

אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו.
אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בעומדין על פתח מדינה
אמר רבא מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים ד"ה אסור דלמיפלחינהו עבדינהו:

...

סימן ג

מתני' המוצא כלים ועליהן צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח
ר' שמעון בן גמליאל אומר על המכובדין אסורין ועל המבוזין מותרין . . .

...

סימן ה

תנן התם

דמות צורות לבנות היו לו לר"ג בעלייתו בטבלא ובכותל שבהן מראה את ההדיוטות כזה ראית או כזה ראית.
ומי שרי

והכתיב לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום
כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות.

שאני ר"ג דאחרים עשו לו

כלומר קנאן מן העובד כוכבים עשוי

והאמר ליה שמואל לרב יהודה סמי עיניה דדין

התם בטבעת שחותמה בולט ומשום חשדא

כדתניא

טבעת שחותמה בולט אסור להניחה *ומותר לחתום בה

חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה.

האי חותם מ"ירי בחמה ולבנה כוכבים ומזלות ופרצוף אדם שאסור לעשותן וגם לשהותן אם עשאן עובד

כוכבים משום חשדא

וצורת דרקון מותר לעשותה ואסור לשהותה

והאי דאסרינן צורת אדם ודרקון דוקא בגולם שלם, אבל צורת הראש בלא גוף שלם מותר - ולא תעשון

אותי דרשינן, וגם חשדא ליכא אם אין כל הדמות שלם.

ומי חיישינן לחשדא והא הוא בי כנישתא דשף ויטיב בנהרדעא דאוקי בה עובד כוכבים אנדרטא והוו עיילי

בה אבוה דשמואל ולוי ומצלו בה ולא חיישי לחשדא

דרבים שאני.

והא ר"ג דיחיד הוה.

תימה אמאי לא משני דצורת לבנה לא היתה בולטת.

ור"ב"א ור"ת ז"ל היו אומרים דבחמה ולבנה כוכבים ומזלות אין חילוק בהן בין בולטין לשוקעין כי

נראין בעינינו כשוקעין ברקיע. ואין חילוק בין בולטין לשוקעין אלא בצורות ובפרצופות.

כיון דנשיא הוה הא שכיחי רבים גביה.

ואיבעית אימא דפרקים הוה ואין אסור אלא דמות שלם.

ואיבעית אימא להתלמד עבד דכתיב לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות:

תניא אידך לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון חיות ואופנים ושרפים

וכרובים ומלאכי השרת.

תניא (אידך) כל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע מפירקיה דאבבי שמיע לי לא תעשון אתי קרי ביה לא תעשון אותי.

ת"ר לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם [חצר תבנית עזרה] שולחן תבנית שולחן מגורה

תבנית מגורה. אבל עושה של חמשה ושל ששה ושל שמנה. אבל לא של שבעה ואפילו של שאר מיני מתכות:

רש"י מסכת עבודה זרה דף מב עמוד ב .

צורת חמה - מזל חמה וכן לבנה¹

ורבנן היא, דאמרי (לעיל/עבודה זרה/ דף מ:) כל שאר צלמים מותרין, ובגמ' מפרש מאי שנא הני . . . גמ' . . .

אמר אביי מיפלא לכול דמשכחי פלחי - ומספיקא לא גזור רבנן עלייהו, דאם כן אין לך המותר.

ציירי להו ופלחי להו - הלכך ציירי להו מיצר ומיפלא לצייר צורה כדי לעבדה להני תלת דחשיבי להו וכו'² . . .
מנקיט חומרי - מלקט משניות החמורות לתרצן ואומרן בבית המדרש כדי שיתנו לכן לפרקן.³

מותרים - לקמן (דף מג:) מפרש מאי מותרין.

ודגים - לא קרי פרצוף אלא צורה.⁴

אלימא בעושה - והאי מותרין דקאמר מותר לציירן.

אתי - בדמות העומדין אצלי.⁵

במוצא - ומותרין בהנאה קאמר.

אלא פשיטא בעושה - דכל פרצופין כגון דחיה ובהמה מותר לציירן, ואף על גב דשור ואריה ונשר שמשין של מעלה הן, לא דמו, דהתם ארבעתן יחד לגוף אחד, והכא חד פרצוף ותו לא, חוץ מפרצוף אדם, דאפילו לחודיה

אסור.

וכדבר הונא בריה דרב יהושע - דאמר לקמן בשמעתין קרי ביה לא תעשון אותי - כדמותי.

הני אין - שמשין שבמרום - אבל צורת דרקון דאינה במרום שריוה . . .

דמות צורות לבנות - גרסינן⁶ . . .

לא תעשון כדמות שמשי - הכא לא גרסינן במרום.

שאפשר לעשות כמותן - ממש כגון שמשין של מטה חצר ואולם והיכל ומנורה אבל שמשין של מעלה שאי אפשר לעשות כמותן ממש אלא ציור דוגמתן מותר.

בית תבנית היכל - בארכו ורחבו ורומו ושיעור מדת פתחיו אבל אם נשתנה במקצת מותר.

. . . רבי יוסי בר יהודה אמר אף של עץ לא יעשה - שאף היא כשרה במקדש . . .

בבעץ - בדיל.

המשמשין לפני במרום - אלמא שמשין עליונים קאסר.

ארבעה פנים - פני שור ואדם ואריה ונשר לחיה אחת דוגמת חיות הקדש דכתיב אתי - השרויות אצלי.⁷

שבמדור העליון - כדכתיב אתי אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם.

דאחרים עשו לו - עובדי כוכבים.

והא דרב יהודה דאחרים עשו לו - צורה בטבעת שהיה מניח.

סמי עיניה דדין - פחות צורתו.

חשדא - שלא יאמרו לה הוא עובד.

חותמה - צורתה.

ומותר לחתום בה - כשהוא חותם שוקע החותם בשעוה ואינו נראה מבחוץ.

חותמה שוקע - אסור לחתום דכשהוא חותם הוי חותמה בולט ולקמן פריך ה"נ ניחוש לחשדא.

. . . אנדרטא - צלם . . .

דפרקים - של חוליות ולא היה מחברם אלא בשעת בדיקת עדים וכל יומא לא חזו לה וליכא חשדא.

. . .

¹ Explain precisely what this Rashi adds to our understanding

² Explain what this Rashi is saying

³ Explain what this Rashi is saying

⁴ How does this Rashi relate to the gemara?

⁵ What does this Rashi add to our understanding?

⁶ What was the alternate girsa, and why does it matter?

⁷ Where does the derashah come from?

(הראב"ד)

חומרי מתני' – ליקט אותן האסו' צורה שלהן מן הבריתות המפוזרות וחבר אותן בריתא א'.

תוספות (תוספות הרא"ש) (תוס' מהר"י ברונא) מסכת עבודה זרה דף מב עמוד ב

יוליכם לים המלח –

פ"ה ורבנן היא דאמרי (לעיל דף מ:) כל שאר צלמים מותרים

ולפי פירושו לא דק דהא אוקי רבי מאיר דאסר דוקא באגדרטי אבל שאר צלמים מותרים אם כן אפילו כרבי מאיר אתיא וכן פ' רשב"ם

ולפי ר"ת דאוקי אנדרטי אשריותא דרבנן אבל שאר צלמים כולי עלמא אסירי צ"ל דשאר צלמים שהן אסורים בשאינם על הכלים אבל בכלים כולהו לנוי עבדי להו לבד מהנך ולהכי פריך בסמוך פרצוף אדם מי אסור כלומר על הכלים מי אסור דלחודייהו הא אסרינן צלמים במתני' לכ"ע.

חומרי דמתני' –

פירש רשב"ם כללי דברייתא דהוי כמין חומר שקושר וכולל דברים הרבה בכלל אחד וניחא טפי מפרש"י.

אלמה תניא כל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם –

[תימה]

ולוקמה להך בריתא במוצא אבל עשייה מותרת כדאוקמה רבא לעיל,

ותירץ ר"ת

דאליבא דאביי איירי הכא ואיהו לא סבר לעיל (כאביי) [כרבא], ולרבא ודאי עשייה מותרת,

מכאן היו אומרים בשם רבינו תם להביא ראיה

דפרצוף אדם מותר לעשות, דלא אצטריך לשנויי לא תעשון אתי אלא אליבא

דאביי, אבל אליבא דרבא עשייה מותרת, והילכתא כותיה לגבי אביי.

ולא נהירא

[אין נראה לרבי

דמשמע דלא פליג שום אדם אדרשא דלא תעשון אתי,

דמנא ליה דמשום קושיא דלעיל דמוקי ההיא ד"כל הפרצופין מותרין" בעושה

דריש לא תעשון אתי, דלמא בלא שום דוחק וקושיא דריש ליה הכי

וגם אמרינן לקמן טבעת שחותמה שוקע אסור לחתום בה וסתם טבעות של חותם יש בהן צורת אדם,

אלא ודאי

על כן נראה לרבי

פרצוף אדם אסור לכולי עלמא,

ורבא דאוקי לה לעיל במוצא לאו משום דשרי לה בעשייה, אלא משום דלא בעי לאוקומי רישא וסיפא במוצא

ומציעתא בעושה.

ושמא רבינו יעקב לא אמרה מעולם

לא תעשון אתי –

תימה

כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור אמאי אצטריך לאסור דמות שמשים שבמרום
תיפוק ליה מדמות שמש (תוס' הרא"ש) שמלאכים בדמות אדם (תוס' מהר"י ברונא)

וי"ל

ד(ודאי) ליכא למעלה שום מלאך ושרף ואופן וכרוב כדמות אדם (ממש).
דה"נ אמרינן בפ"ק דחגיגה (דף טו.) דליכא עורף
ואף על גב דכתיב בדניאל שראה כמראה אדם, לאו דמות אדם ממש.

וא"ת

והלא כרובים (של מקדש) היו כדמות אדם, ואמאי לא ממעטינן אדם מדמות שמש

י"ל

דלא מיקרו שמשים, שלא היו משמשים כלום
דכרובים לא מקרו שמשים, אלא בית היכל ואולם ומנורה, שמשמשי בהן
(תוס' מהר"י ברונא)

וא"ת

כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור אמאי אצטריך לאסור דמות ארבעה פנים בהדדי תיפוק ליה דאיכא
דמות אדם

וי"ל

לחייב אף כשמצא פרצוף אדם והשלים לד' פנים
אי נמי
לעבור בשני לאוין

ויש לדקדק

מדלא קאמר אלא, ש"מ דדרשא דלא תעשון אתי אתיא אליבא דכולי עלמא, ואפילו אליבא דרבא
דאוקי מתני' דלעיל כולה במוצא, ולדידיה לא תידוק מיניה דעשיית אדם מותרת, דודאי אסורה היא,
וכן משמע לקמן, דקאמר טבעת שחותמה שוקע אסור לחתום בה, ומסתמא היינו בפרצוף
אדם, דאין רגילין לחתום בצורת כוכבים ומזלות,
וכן הלכה דפרצוף אדם אסור לחתום ואסור לעשות
ומיהו אותם צורות אדם שצובעים בסדינים בצבעים וכן ברקמה מותרין כיון שאין להם פרצוף שלם אלא חצי
פרצוף.

לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון –

אור"י

דכל אלו תירוצים של אב"י אמת הן

דמדלא קאמר בכל אחד ואחד אלא אמר אב"י ש"מ שלא היה חוזר בו
אלא מתחלה היה דורש מן המקרא לאסור שמשין של מטה כגון היכל ואולם
(ואחר כך לאסור שמשין שבמדור העליון כגון שרפים ואופנים)
ובשמים תחתונים חמה ולבנה כוכבים ומזלות שהם קבועים ברקיע שני.
ובמדור השכינה דמות ארבעה פנים בהדי הדדי.
והדר משני לא סרה תורה במדור העליון סמוך לכסא הכבוד אלא ארבע
פנים בהדי הדדי,
אבל תירוץ של ד' פנים לא סתר, שהן סמוך לכסא הכבוד.

ממעל לרבות מלאכי השרת –

וקשה לרבנו אלחנן:

והלא מלא תעשון כדמות שמש המשמשין לפני במרום נפקא

ושמא י"ל

דהוה מצי למיפר (ך) [ק] הכי

[אי נמי] דאיצטריך לחייבו שני לאוין

שאני ר"ג דאחרים עשו לו –

הקשה הר"ר אלהנן

דלכאורה משמע שצוה ר"ג לעובד כוכבים לעשות

והא אמירה לעובד כוכבים שבות ואפילו בדבר שאינו של שבת

כדאמרינן בפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף צ. 8) גבי חסום פי פרתי ודוש בה

וי"ל

דהאי שינוי לא מיתוקם במסקנא,

א"נ

ר"ג לא צוה לעשותה.

וי"ל

דמצוה שאני

ויש שהיו רוצים להחמיר

שלא להחתימם לעובד כוכבים חותם שיש בו צורת אדם בשביל חוב אא"כ היה העובד כוכבים מביא לו

מעצמו וכן שלא לחגור אותם רצועות שיש בהם צורת אדם בולטת

אמנם יש סמך להתיר

מתוך הלכות גדולות שמעמיד אותה דרב יהודה בצורת דרקון ושם שייך חשדא טפי מבאחריני

כדתנן מצא כלים ועליהם צורת דרקון כו' יוליכם לים המלח

ואנדרטי דקא חייש לחשדא היינו משום שהיה צלם דמות אדם כל גופו בידיים ורגלים.

והא רב יהודה דאחרים עשו לו –

פירוש

ואפ"ה הזהיר בו שמואל שלא להשהותו אם לא יסמא עינו שלא יחשדוהו שעשאו ועבר על לא תעשו

ומשני שאני רב יהודה שחותמו בולט היה ולא היה משום חשד עשייה אלא משום חשד עבודת

כוכבים.

אלמא אף על גב דאחרים עשו לו אסור להשהותו, וסלקא דעתין כמו שאסרה תורה לעשותו כן אסור להשהותו

בביתו, ומשני משום חשדא

הילכך כל חותמות שאסור לעשותן כגון חמה ולבנה וכוכבים ומזלות ופצוף אדם אסור לומר לגוי לעשותן ולהשהותן

בביתו משום חשדא ולחתום בו אם הוא שוקע,

וצורת דרקון מותר לעשותו ואסור להשהותו.

והא דאסרינן צורת אדם ודרקון - דוקא בגולם שלם אבל צורת הראש בלא גוף שלם שרי.

והא ר"ג יחיד הוה –

וא"ת

אמאי לא משני דצורת לבנה לא היתה בולטת ולכך עשאה ר"ג

ואור"י ור"ת וריב"א

כי בחמה ולבנה ומזלות אין חילוק בין בולטין לשוקעין

וכן ברקיע שוקעין הם

כי ברקיע נראין שוקעין

ולא מפליג בהכי אלא גבי פרצופין וכיוצא בהן.

⁸ עיין שם, ובכלל בתוס' מהר"י ברונא, אבל אין ההבדלים כ"כ נוגעים לעניינינו

חידושי הרמב"ן מסכת עבודה זרה דף מג עמוד ב

הא דאקשינן הכא "אלא מעתה פרצוף אדם לישתרי אלמה תניא כל הפרצופות מותרות חוץ מפרצוף אדם" – לא אתיא כאוקימתא דרבא דאוקמה במוצא, אלא אביי מתרץ ולדידיה מקשינן דאיהו אמר לעיל מציעתא בעושה,

וכיון שכן איכא למימר דלא קיי"ל כוותיה דאביי דאסר פרצוף אדם לחודיה, אלא כיון דקרא דריש איכא למימר הלכתא כוותיה ולא פליג עליה רבא בהא, ובתוספתא נמי תניא טבעת שיש עליה פרצוף מותר לחתום ר' חנניא בן גמליאל אומר של בית אבא היו חותמין בחותם של פרצופות ר"א בן צדוק אומר כל הפרצופות היו בירושלים חוץ מפרצוף אדם בלבד, ורבינו הגדול ז"ל נמי סמך אדאביי ואדרב הונא בר אשי, וכן עיקר.

והראב"ד ז"ל פי'

דצורת מלאכי השרת היינו צורת אדם.

וכיון דקתני איך [ברייתא] מלאכי השרת בכלל שמשין, לא צריך אביי למדרש בפרקיה "לא תעשון אתי [אותי]" , אלא כולוהו מחד דרשא אתו לא תעשון מה (שאני) [שאתי] דהיינו כל השמשין, ואין זה נכון

דהא לעיל (מ"ב ב') נמי מייתו לה כדר' הונא (מר) בר רב אשי ולא סגי ליה בברייתא, וכן הוא שמלאכי השרת בעלי כנפים הן ואין צורתם לגמרי כצורת אדם, והא דתניא "וחיות הקדש" – לאו למימרא דפרצוף אדם לחודיה לישתרי, דא"כ קשיא לאביי, אלא דאי לא אסר רחמנא דמות שמי מרום הייתי אומר כיון שעשה לו דמות ד' פנים האי לאו דמות אדם הוא ולישתרי – צריכא.

ואסיקנא דדמות שמשין אפילו שבמדור התחתון אסורים.

ונראה לפרש ולומר

דלא שנא בולט ולא שנא שוקע, וכן בפרצוף אדם, דלא תעשון כתיב ולא פליג רחמנא בין בולט לשוקע.
אלא בשאחרים עשו לו אמור רבנן דשוקע מותר ובולט אסור, משום חשדא.

והא דתניא טבעת שחותמה בולט כו' – לאו בדמות שמי מרום, אלא בשאר כל הצורות היא, דכיון דבולטות נינהו איכא למיחש לחשדא שמא צורה נעבדת היא כיון שהוא מניחה, ואף על פי שאחרים עשו לו אסור להניחה,

וכן הוא אסור לעשות כל צורה בולטת שמא יאמרו לעובדה הוא עושה כדקתני חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה.

והא דשרינן לעיל בעושה צורות ופרצופות – כולן בשוקעין, אבל בבולטין חיישינן לחשדא אא"כ עושה אותם לרבים שלא במקום חשדא,

ומיהו מסתברא לי שלא אמרו אלא בטבעת וכיוצא בו שהם מכובדין אבל על המבוזין מותר, לצור שאר צורות בין בולט בין שוקע דליכא למיחש בהו לחשדא, והא דקתני אסור לחתום בה על דברים המכובדין קאמר כגון על השירים ועל הנזמים אבל במבוזה שרי, כנ"ל,

אבל בה"ג ז"ל כתב

תנו רבנן טבעת שחותמה בולט וכו' והוא שיש עליה צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון מ"ט משום חשדא דילמא אמרי קא סגיד לה ע"כ,

ושוב ראיתי דעת רבים ודעת הרב בעל התוס' הצרפתי ז"ל כן דכל צורה שוקעת מותרת ואפי' דמות אדם ומשמי מרום ובולטת אסורה באלו הנזכרים ולא באחרים בכל שבארץ.

. . . ולקמן פריך דר"ג נמי ליחוש, ובדין הוא דהו"ל לפרוקי דר"ג שוקעות הוּו אלא דלא מיצטרין להכי בניחא ליה לאוקומה בבולט כעין לבנה ברקיע לבדוק בה הדיוטות.

ואנדרטא דאוקמה בבי כנישתא. פי' הגאון ז"ל דשעת השמד היה וכשבטל השמד העבירוהו משם,

משמע דס"ל לגאון ז"ל דאע"ג דבעלמא לא חיישינן לחשדא מכוּער הדבר להניח שום צורה בבית הכנסת דחיישינן שם לחשדא כיון שהוא מקום תפלה דילמא הניחוהו שם, אבל כיון שבאונס הונח שם לכבוד המלך מותרין להתפלל ואין אוסרין עליהם משום שמא יחשדו.

נמוקי יוסף

והרשב"א ז"ל כתב

הילכך בזמן הזה שחוקקים חקקי און בכלים ומציירים בהם שתי וערב ודמות מניקה, אף המוציא כלים שיש בהן דמות מניקה ושתי וערב אסורין, ועוד שכן דרכן בבריא לציירן בסייף ובכלי מלחמתן ומגפפין ומנשקין אותן בשעת מלחמה עכ"ל

לא תעשו בדמות שמשי –

מכל מה שעומדין אתי למעלה, אפילו דמות כוכב ומלאכי השרת,

ודוקא בכנפיהם בדמות שמפרש יחזקאל בשש כנפים, ואם חסרה אחת מן הכנפים נר"ה מן המסקנא דשרי, כדשרינן במנורה.

הפרצופות –

מאותן שיש בארץ, כגון נשר ושור ואריה, כולן מותרות ואע"פ שמשמשין לפנין במרום, לא אסרה תורה אלא דמות ארבע פנים בבת אחת, כמו שהן יחד מחוברין למעלה בגוף אחד, אבל בגופין מחולקין שרו למעבד, נשר לחודיה או שור לחודיה או אריה לחודיה, חוץ פרצוף אדם, דאפילו לחודיה אסור, כדחזינן מלא תעשון אתי, שהיה יכול לומר עמי, וכתב אתי למדרש אותי, כלומר דברי משה לא תעשון צורתי דהיא צורת אדם ברגלים וידיים ועינים, ואם יחסר מאיביריו לא מיתסר אלא משום חשדא . . .

שאני ר"ג דאחרים עשו לו.

וכתב הרשב"א ז"ל

דלר"ג דסבר דלא אסרה תורה דמות שמשי במרום כשעשאוהו גוים ומותר לישראל לקיימן אצלו, היינו משום שאינן עשויין לתשמיש, אבל דמות שמשי עולם התחתון כגון תבנית היכל ותבנית עזרה ומנורה אפי' כשאחרים עשו לו אסירי לאשתמושי בהו, דהני לתשמיש עבידי ודרך תשמישן אסרה תורה, והכי דרשינן: "לא תעשון אתי" - לא תעשו לתשמישכם דמות שמשי, ואפשר דאפי' עשייה גרידתא בלא תשמיש אסור כגון בנאי ישראל שבונה כמותן לגוי דאף עשייה נמי אסרה תורה.

חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף מב עמוד ב

ואי בעושה צורת דרקון מי אסיר. איכא דקשיא ליה והתנן הגיע לכיפה מקום שיש שם ע"ז אסור לבנותה וכל שכן עבודה זרה עצמה, ולא קושיא היא דהתם בעושה אותה לגוי לעובדה, אבל הכא בעושה לנוי בעלמא דהיינו לשון עושה האמור בכל השמועה, ומיהו אף בע"ז ולעבדה אם עשה שכרו מותר כדאיתא לעיל בפרקין, ואם כבר עבדה והוא מתקנה שכרו אסור, נמצא שלשה דינין בדבר, ולמדנו מכאן צורת עבודה זרה מותר לציירה לנוי ואפילו היא בולטת דסתם צורות כך הם, והיינו דפרכינן הכא להדיא צורת דרקון מי אסור.

ומציעתא רב יהודה היא. איכא דקשיא ליה אמאי לא אוקמה כרבנן ובשיש בידו צפור או כדור, ותירצו שלא אסרו אלא בפתח המדינה וכדכתיבנא לעיל לדעת הרמב"ם ז"ל ומורי נ"ר, ונראה דקושיא מעיקרא ליתא דצלמים לחוד וצורות לחוד, דצלמים הם עומדים לעצמן וצורות הן המצוירות בדבר אחר אלא שהפרצופות הם כל שיש לו פרצוף פנים מסויימת ואפי' לא צייר אלא צורת הפנים בלבד, וצורות הם כל שאין לו פרצוף פנים מסויים כדגים ושרצים וכל שכן שאר צורות, וכן פרש"י ז"ל.

...
תנן התם דמות צורות לבנה כן גורס רש"י ז"ל.

ומאן דגריס לבנות אומר כן על שם שנוי הצורות המצויירות כאן לפי שינוי מראות הלבנה, ואף על פי שהלבנה אחת היא.

אמר אביי לא אסרה תורה כו' -

הוי יודע שכל הסוגיא הזאת משמע המפרש משמע, וכונת אביי לומר דאי מהא יכולנו לומר שלא אסרה תורה אלא כך וכך, דוק ותשכח.
לא יעשה אדם בית תבנית היכל כו'. נקט לשון תבנית לפי שאינו אסור אלא כשעושה כמותו ממש כתבנית בנין ממש ושלא יחסר כלום משעוריו והלכותיו כדמפרש ואזיל, אבל ציור בעלמא מותר, וכן נהגו בעטרות ומטפחות ספרים ובתי כנסיות לציירין ואין בכך כלום.

...
ודעת רבותי דבשמישים אלו כשם שהעשייה אסורה כך התשמיש אסור בהם ואף על פי שעשו לו אחרים, ואף על גב דדמות שמישים העליונים כל שאחרים עשו לו מותר כל היכא דליכא חשדא כדאיתא לקמן, הכא שאני שהם עשויים כתבניתם ממש ועיקר עשייתם בהקדש לתשמיש גבוה, מה שאין כן באידך שאי אפשר לנו לעשות כתשמישם ולא כתבניתם, ודי שאסרה תורה העשייה בלבד.

אלמה תניא כל הפרצופות מותרין כו'. פירוש ואף על גב דרבא אוקמה לעיל במוצא, אנו לאביי פרכינן ואיהו דאוקמה לעיל בעושה, ומסתברא דאף רבא באוקמתא בעלמא מיירי דניחא ליה לאוקמינהו לכולהו חומרי מתניתא בחדא גוונא כיון דרב ששת מנקיט להו בחדא, אבל מודה הוא בעיקר הדין דפרצוף אדם מיהא אסור מהא דרשא דרב הונא בריה דרב יהושע מפרקיה דאביי דלא אשכחן לרבא דפליג עליה, וכן דעת רבינו אלפסי ז"ל ורוב הפוסקים דפסקוה להא דאביי בהלכתא, וכן דעת רבותי ורבותיהם נר"ו.

לא תעשון אתי לא תעשון אותי -

פירוש -

כדרך שאמר הכתוב במשליו על האדם בצלם א-להים עשה אותו, ואף על פי שהוא משל, חש הכתוב לעשייתו מפני כבוד של מעלה,

וכל הני דרשי טובא דדרשי מלא תעשון אתי כולהו כחדא חשיבי ושקולים הם ויבאו כולם שכולם בכלל אתי.

וא"ת דכיון דפרצוף אדם לחוד אסור למה לי למיסר דמות ארבעה פנים והלא יש בכללם צורת פרצוף אדם, וי"ל דאפי' הכי הייתי סבור דדמות ארבעה פנים מותר כשמתחיל לצייר מן השאר ולא אסרתו תורה אלא בפני עצמו קא משמע לן.

אלא שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו – פירוש שלא אסרה תורה אלא שלא יעשו ישראל אבל הכא גוים עשו לו, ולישנא דעשו לו מוכיח שלצרכו עשו, וסברא הוא נמי כי במצותו ועל פיו עשו כי היאך ידעו הגוים לצייר מעצמן כל אותן מראות לבנה, ואף על גב דבעלמא אמירה לנכרי שבות כדאמרין בפרק השוכר את הפועלים (ב"מ צ' א') גבי חוסם פרה ומסרס על ידי גוי, קים ליה לתלמודא דהכא שרי דהא חומר בעלמא הוא ולא אסרינן אלא בשעושה הוא ממש כדין תורה.

ואפשר שלא התירו על ידי אחרים אלא לדבר מצוה כי הא דרבן גמליאל וההיא דרב יהודה נמי לחתום בעסקי וצרכי מצוה ולא היה אפשר לו בלא הצורה ההיא, אי נמי דהתם אחרים עשו לו לצורכו ובלא מצותו, וכן עיקר, וש"מ דעשיה אסורה אבל קיום מותר כל היכא דליכא חשדא.

התם בחותמו בולט ומשום חשדא וכדתיניא טבעת שחותמה בולט כו'. פירוש דכל שהוא בולט אסור לקיימה משום חשדא ומותר לחתום בה שהחתימה אסורה מדין עשיה וכשהחותם בולט יוצאת צורתו שוקעת בחתימה, וכשהחותם שוקע מותר לקיימו ואסור לחתום בו לפי שיוצא החותם בולט ואסור מדין עשיה, ועל כרחין הכא במאי עסקינן בצורה האסורה משום לא תעשון אתי ושיש כיוצא בו נעבד כגון צורת חמה ולבנה או צורת אדם במקום שנעבד, דאי בצורת מזל או כוכב שאין כיוצא בו נעבד איסור עשיה איכא משום לא תעשון אתי איסור קיום ליכא, וכדמוכח מהא דאמרין בדרבן גמליאל דאחרים עשו לו, ואי בצורת דרקון וכיוצא בו שהוא נעבד ואינו מצורת שמשים האסורין לעשות, איסור קיום איכא משום חשדא איסור עשיה ליכא דהא צורת ע"ז מותר לעשותה כדפרישנא לעיל מדאמרין צורת דרקון מי אסיב, אלא על כרחין בצורת חמה ולבנה או צורת אדם הנעבד דאיתנהו לתרווייהו דין נעבד ודין איסור עשיה.

ושמעין מינה שדמות חמה ולבנה ומשמשין האמורין למעלה אינן אסורין אלא בבולטין, דאי לא הכא חותמה בולט אמאי מותר לחתום בה מפני שהחותם יוצא שוקע, אלא ודאי כדאמרן, וכן בדין דסתם חמה ולבנה ומזלות אינן נראין לעולם למראית העין אלא בבולטין, ואף על פי שאומרים לפעמים מזל שוקע ידוע הוא שאין השקיעה ההיא כעין השקיעה הנזכרת כאן כנ"ל, ודר"ג בולטין היו שכן מראהו, והא דאמרין התם בחותמו בולט ומשום חשדא, לא נקטינן לשון התם אלא משום חשדא, וכן דעת מורי הרשב"א נר"ו וגם מקצת רבני צרפת ז"ל כן פסקו. ומי חיישינן לחשדא. פירוש בכי האי גוונא.

ואיבעית אימא דפרקים היה. פרש"י וליכא משום חשדא שלא היה מחברה אלא בשעת הצורך להראות לעדים,

ונראה מדבריו דאכתי צריכינן למאי דפרקינן לעיל דאחרים עשו לו, דאי לא אכתי איכא איסור עשיה,

ומיהו קשה קצת דהא אידך ואיבעית אימא בחדא גוונא מיירי, לכך פירשו בתוספות דהכי פירושו ואיבעית אימא דאפילו תימא דר"ג עצמו עשה, שאני הכא דפרקים הוה דליכא איסור עשיה ולרבנותא בעלמא פרכינן הכי, ומיהו אכתי קיימינן במאי דאמרין לעיל שאפילו בשאינה של פרקים כל שאחרים עשו לו מותר וכההיא דרב יהודה. וצורת אדם שרגילין עתה לעשות האומנים בכלים הרי הן מותרין ואין צריך לחסר מהם שום אבר. דאי משום איסור עשיית פרצוף אדם כיון שאחרים עשו לו מותר, ואי משום חשדא דעבודה זרה כבר הדבר ידוע שאין צורה זו נעבדת אפי' כשהיא כצורת יש"ו ימח שמו וזכרו כשהיא על הכלים

וכדכתיבנא לעיל, ולא אמרו סמי עיניה דדין אלא לפי שכיוצא בו היה נעבד בזמן ההוא ומשום חשדא.

ומסתברא דכל שאסור לעשות אפילו בדיו הוא אסור שלא חלקו בין בולט לשוקע אלא בדבר החקוק, וצורת דיו כבולט חשוב לענין זה, והוא הדין לצורת רוקם בשש ומשי וכיוצא בו, וכל שהוא אסור משום לא תעשון אתי כיון שעל המכובדין אסור כל שכן על המבוזה, לא חלקו בין מכובד למבוזה אלא במה שאיסורו משום עבודה זרה.